

Állítólag a kommunizmustól való teljes megszabadulás útja vezethet az egyesült, kelet–nyugati megosztottságok felett álló Európához. Azaz a keletiségnek és a „kommunizmusosságnak” együtt kell megszűnnie, *mivel egyik*

sem európai. Noha ez nem jelenti azt – mégis sokak számára valószínűsíti –, hogy együtt születtek bizonyos helyeken, például Magyarországon. Röviden, összekapcsolódott a rendszerváltás és az európai csatlakozás (ami

A varsói lassú

Ha átfogó felmérést végeznénk a magyar demokratikus ellenzék történetével kapcsolatos állampolgári ismeretekről, szinte biztosan az kiderülne ki, hogy e történet csak viszonylag szűk réteg számára ismert. Meglehetősen ironikus módon legfeljebb néma hagyományként létezik. Egy nemrégén készült felmérés szerint a lakosság körében legismertebb egykori ellenzékit (Budapest főpolgármesterét) a megkérdezettek 3%-a tudta megnevezni – ez kevesebb, mint például az SZDSZ szavazóinak korábban bármikor tapasztalt aránya. Az egyetlen, a témával foglalkozó jelentős tudományos munka, Csizmadia Ervin átfogó, bár leginkább faktológiai, háromkötetes műve (monográfia, dokumentumok és interjúk) 1995-ben jelent meg, és már évek óta szinte lehetetlen megszerezni. Emellett a legtöbb egykori tag által írott visszaemlékezés sem forog közkezen.

Ennek fényében az sem lehet meglepő, hogy az ellenzékiek elméleteiben komoly hangsúllyal bíró és egykori mindennapi tevékenységük szempontjából is jelentős közép-kelet-európai tájékozódást szintén homály fedti. A demokratikus ellenzék kezdete, megalakulása ugyan nem köthető konszenzuálisan egyetlen eseményhez (Csizmadia műve például 1968-at említi címében, ami megkérdőjelezhető, hiszen demokratikus ellenzékéről az 1970-es évek első felében nem beszélhetünk – olyan értelemben legalábbis biztosan nem, mint az 1980-as években). Jó eséllyel pályázik a legelfogadottabb alapító esemény címére a cseh Charta 77-et támogató szolidaritási aláírás, ami két körben zajlott: először 1977-ben, majd újfent 1979-ben.

Ennél is jelentősebb esemény volt a demokratikus ellenzék kibontakozása szempontjából az új lengyel ellenzékiesség kialakulása 1976-tól kezdve, különösen a Szolidaritás tömegmozgalmának megszületése és 16 legalizált, szabad hónapja 1980 augusztusa és 1981 decembere között. Két, megítélésem szerint alapvető tényre hívnám fel a figyelmet. Az egyik, hogy Kis János, akit talán nem túlzás a magyar demokratikus ellenzék legfőbb vezetőjének és legbefolyásosabb teoretikusának nevezni, Adam Michnikről a következőket írta: „1976 végén került a kezembe az »Új evolucionizmus« című esszéje, amely gyökeresen megváltoztatta a politikai cselekvés lehetőségeiről alkotott nézeteimet. Ugyanazokkal a nehézségekkel nézett szembe, amelyekkel – mint annyian ebben a térségben – én is viaskodtam akkoriban. De ő megoldást is talált. Ezért mindazt, amit a demokrácia kelet-európai esélyeiről korábban gondoltam, innentől kezdve életem Ádám előtti korszakához sorolom.”

Ha lehet, még ennél is fontosabb, hogy e komoly változásokat hozó 16 hónap volt a magyarországi ellenzéki mozgolódás „aranykora”, jöllehet a hazai ellenzék méreteiben így sem közelítette meg a lengyelországit. Hodosán Róza írta e periódusról, hogy „[e]lőször kezdtünk abban gondolkodni, arról beszélni, hogy Kelet-Európában esetleg történhet valamiféle békés és demokratikus fordulat. A lengyel Szolidaritás példája volt minden reményünk. Figyelem, aggodalom, reménykedés, kétely között telt el másfél évünk.” Konkrétan 1980 – 81-ben volt a hétfői szabadegyetem hallgatósága legnépesebb (100–150 ember jelent meg rendszeresen, míg később már mindössze 25–35 emberre lehetett számítani). Az 1976 és 1981 közötti időszakot nevezhetjük a gépelt szamizdat korának. 1981 technikai szempontból is hatalmas előrelépést hozott, a példányszámok megnöttek, néhány tíz helyett több száz vagy akár ezer példány is készülhetett. Sőt, a *Beszélő* szamizdat folyóirat és Demszky *AB Kiadója* is ebben az évben indult, és éveken át sok lengyel anyagot hoztak le magyarul – az ottani fejlemények egyértelműen a legfontosabb témáik közé tartoztak.

Összességében elmondhatjuk, hogy a demokratikus ellenzék tevékenységének, a különböző (szerveződési, gyülekezési, szólásszabadsági, kiadási) jogok gyakorlásának elsősorban lengyel előzményei voltak, és ezekről a magyar ellenzékiek tudomással rendelkeztek. Ez nem jelentett feltétlenül imitációt vagy direkt átvételt, viszont jelentős befolyásról és figyelemre méltó párhuzamokról már jogosan beszélhetünk. Az előző rendszerre irányuló emlékezetkultúrát és a térségünk egyéb országaira irányuló érdeklődés csökkenését egyaránt jellemzi, hogy e közelmúltbeli, jelentős regionális kapcsolatok mennyire feltáratlanok és már-már ismeretlenek.

L. F.

